

שמעתא עמיקתא

גליון תנ"ז | פרשת ויצא | תשפ"א | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

פניני הלכה

מדוע לא הקפיד יעקב אבינו לומר ושבתי לשלום אל בית אבי

איתא בברכות (סד) אמר רבי אבין הלוי הנפטר מחברו אל יאמר לו כך בשלום אלא כך לשלום, שהרי יתרו שאמר לו למשה כך בשלום עלה והצליח, דוד שאמר לאבשלום כך בשלום הלך ונתלה. ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מן המת אל יאמר כך לשלום אלא כך בשלום שנאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום.

וכיוצא באתא במדרש (שמיר פיה ג) אתה מוצא כל מי שנא' בו כך לשלום הלך וחזר, וכל מי שכתוב בו בשלום הלך ולא חזר, יתרו אמר למשה כך לשלום הלך וחזר. ובתנחומא (שמות כ"א) - אתה מוצא כל מי שנא' בו כך לשלום הלך וחזר, וכל מי שנא' בו כך בשלום הלך ולא חזר, מנין וישלח דוד את אבנר וילך בשלום (שמואל ב') הלך ולא חזר, ויתרו שאמר למשה כך בשלום הלך והנה דינא דהנפטר מן המת הוזכר בדברי הרמב"ם בהל' אבל (פ"ד הי"ד) דהמלוין את המת אומרין לו כך בשלום שנאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום. אבל דינא דהנפטר מן החי לא הוזכר בדבריו.

אולם הובא במג"א בהל' תפילה (סי' ק"י ס"ק טו) גבי דינא דתפילת הדרך דכתב המחבר דאומר שתולכנו לשלום, דכתב שם המג"א - ואל יאמר אדם לחבירו כך בשלום אלא כך לשלום.

והנה במחצית השקל שם כתב - ותחזירני לביתי בשלום. כן הוא ברא"ש (פ"ד סי' י"ח), וברשב"א (כס' ד"ה כל היוצא), ורי"י (נתיב י"ג ח"ב) ובאבודרהם (עמי שמי').

והנה נוסחא דהתפילה מן החי לא הוזכר בדבריו. בלמ"ד. וכן הוא ברבינו ירוחם ובאבודרהם. וכן הנוסח בחידושי הרא"ש (ברכות כ"ג). ובמהות הגר"א.

ולכאוי' כן עולה מדברי רבי אבין הנזכר דיש לומר לשלום בלמ"ד. אמנם בחלק מדרשו הרשב"א נדפס והחזירני לביתי בשלום [ואפשר שכך היתה הגוי לפני המחשה], אך בחלק מדרשו הרשב"א ליכא כלל להאי נוסחא דהתפילה וכו'.

וילייע בלשון הרמב"ם שכתב (בפ"י מהל' ברכות הכ"ה) - הנכנס לכרך אומר יהי רצון מלפניך וכו' שתכניסני לכרך זה לשלום, ואם נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך וכו' שהכנסתי בשלום. וכשיבקש לצאת אומר בשלום אומר מודה אני לפניך וכו' שתוציאני מכרך זה בשלום. ואם יצא בשלום אומר מודה אני לפניך וכו' שהוצאתני מכרך זה לשלום, וכשם שהוצאתני בשלום כך תולכני לשלום ותסמכני לשלום ותציעני לשלום ותצילני בכף אויב ואורב בדרך.

הרי דפתח וסיים בלשון אומר, אך מאידך באמצע דבריו כתב כשיבקש לצאת אומר וכו' שתוציאני מכרך זה בשלום. ומי"מ צ"ת אמאי לא חש לדברי הגמ' הנזכרים. אולם יעויין בילקוט שוני' נוסחאות דיש דפוסים דהגוי ברמב"ם לשלום. ומאידך יש דפוסים דהגוי ברמב"ם אף בהמשך דבריו בשלום. ואי"כ קשה לדייק בדבר מלשון הרמב"ם שלפנינו.

ואכן בשו"ע (סי' ר"ל ס"א) הגירסא בכל ההיא תפילה היא לשלום. אלא דמאידך בטור (שם סי' ר"ל) הגוי שתוציאני מכרך זה בשלום.

ובא"ר (סי' ר"ל ס"ק ג) הביא דהאור חדש (דיני תפילת הדרך אות 1) כתב דיאמר כשם שהוצאתני בשלום כן תולכנו בשלום ותסמכני בשלום, ותמה עליו דהגוי בשי"ס וברצונא דש"ס, וסמך לדבר מש"ס סוף ברכות הנפטר מחבירו וכו'. עיי"ש.

והנה בדרכי משה (וי"ד סי' ט"ג) אחר שהביא דברי הגמ' הנזכרים כתב - וכתב בסו"ק (מו"ק יח.) כי יש בני אדם שמנחשין ושמיימין דבר בלבם וכנגדם דברו הכמים, אבל למי שאינו מקפיד אין הדבר מוזק כלום. כע"ל.

[אולם אינו ישוב טוב לדברי הרמב"ם, דהא אכתי תקשי אמאי גבי הנפטר מן המת סתם דברי הגמ']. ומדברי המג"א הנזכרים שהביא בסתמא את דברי הגמ', מבואר דלא ס"ל לדינא כדברי הממוק"י. ואף הבאר היטב (סי' ק"י ס"ק ה) והמשנ"ב (סי' ק"י ס"ק י"ז) הביאו לדינא דדברי רב אידי בר אבין. ומי"מ ילייע ממקרא מפורש דאמר יעקב (בראשית כ"ח כ"א) "ושבתי בשלום אל בית אבי", וזה לכאוי' דלא כדברי רב אידי בר אבין דיש לומר לשלום.

שמעתא אליבא דהלכתא

כשיש חוסר במכונות הנשמה למי יש לתת קדימה

א. חייד קודמים. ב. מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. ג. להסתכן להציל חברו. ד. לחטוף את הכוס ע"מ להציל עצמו. ה. שותפים הם. ו. חיי שעה שלו או חיי עולם של חברו. ז. לותר לחברו. ח. להטיל גורל. ט. הכוס בידיה של אדם שלישי שאינו צריך לשתות. י. קדימה לחולה מסוכן / צעיר מפני זקן. יא. אחד מהם נכנס לסכנה מחמת פשיעה. יב. שאר דיני קדימה. יג. להישמע להוראות בה"ח כשאנים ע"פ ההלכה. יד. להעביר מכונת הנשמה לאחר שיש לו יותר סיכוי לחיות.

עקב התפשטות גניף הקורונה יש מקומות בעולם שמחנות חוסר במכונות הנשמה וכח אדם נאלצו להחליט למי להעדיף לתת טיפול ע"פ שיקולים שונים. ויש לדון בכל כגון דא מה הדין ע"פ התורה. ומי"מ עקב חומר הנושא לא באנו אלא לעורר לב המעיין.

א. חייד קודמים להי חייד איתא בב"מ (טב) שנים שהיו מהלכין בדרך וביד א' מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם מתים, ואם שותה א' מהן מגיע לשוב (וימצא מים), דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה א' מהם במיתתו של חברו, עד שבא ר"ע וילמד (ויקרא פכ"ה פס' לו) "וחי אחיך עמך" חייד קודמים לחיי חברך, ע"כ. ועי' ברא"ש (שם פ"ה ס"ו) שהביא פלוגתתם. ובקיצור פסקי הרא"ש (שם) נקט כר"ע. וכן פסקו הראשון לציון (וי"ד סי' רמז ס"ק א), העמק שאלה (דברים שאילתא קמו ס"ק ד) והמנ"ח (מצוה רצו). וכ"כ האג"מ (וי"ד ח"א סי' קמה), ועי"ש שביאר הטעם שהרמב"ם השמיט דין זה. וכן מבואר במהר"ם שיק (וי"ד סי' קנה ד"ה ואני כתבתי).

ובביאור מנ"ח הנוטאים הירושני בשטעם חסמי תנאים ואמוראים (לרבינו קלונימוס ד"ה בן פטורא) ביאר ד"ס"ל לבן פטורא דכיון שצריך כל א' מישראל להציל חברו אפי' הוא מסוכן בספק דכתיב "לא תעמוד על דם רעך", על כל אוי"א לשתות חצי "ישמא יעשה ויזדמן להם מים" ור"ע פלוג עליו. וכ"כ העמק שאלה (שם) דעי"ז יחיו עוד יום יומיים ואולי עד כה יזדמן להם מים.

והחזו"א (וי"ד סי' סט ס"ק ב) כת' ד"ס"ל לבן פטורא דכיון דיש חיי שעה לשניהם דאם ישתו שניהם יחיו לפי שעה וקיי"ל ביומא (פ"ה) דעל חיי שעה דאמר נשים דעתן דלמא מצערי להו ומגלי לן. וכן הוא בגמ' (א"ר סי' י"ג) וכת' האמרי בינה (א"ר סי' י"ג אות ה) שאף אם יגרס סכ"נ לחבירו הדין כן כיון שהוא מציל א"ע, והוכיח כן מהנמוק"י (בי"ב ה. ברי"ק), עיי"ש. וכן מבואר בנוב"י (תני וי"ד סי' נד), ואי"כ כבר נתספורו ואם ישתדלו לחלצו המלך יקח אחר ממקומו דבכה"ג אסור. וכן נקט הי"ד אברהם (וי"ד סי' קנז סעי' א).

ב. מאי חזית דדמא דידך סומק טפי ואע"פ דאמרינן "חייד קודמים" מ"מ שנינו בפסחים (כ"ה) שאם אמרו לו קטיל לפלוני ואי לא קטילנא לך, יהרג ולא יהרג את חברו ד"מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי". ופרש"י דאע"פ שסכנה דוחה לשאר עבירות, וכאן עבירה נעשית, ונפס אבודה, מי יאמר שפנשך תביבה לפני המקום יותר משל זה, ונמצא עבירה נעשית ונפס אבודה, ע"כ. ועי' במ"א (סי' קנז ס"ק ב) ש"מ"מ מותר לברוח כשיש סכ"נ אע"פ שמחמת זה יגרס צער לחבירו, וראיתו משבת (ג' שרשב"י ברח למערה משום דאמר נשים דעתן דלמא מצערי להו ומגלי לן. וכן הוא בגמ' (א"ר סי' י"ג) וכת' האמרי בינה (א"ר סי' י"ג אות ה) שאף אם יגרס סכ"נ לחבירו הדין כן כיון שהוא מציל א"ע, והוכיח כן מהנמוק"י (בי"ב ה. ברי"ק), עיי"ש. וכן מבואר בנוב"י (תני וי"ד סי' נד), ואי"כ כבר נתספורו ואם ישתדלו לחלצו המלך יקח אחר ממקומו דבכה"ג אסור. וכן נקט הי"ד אברהם (וי"ד סי' קנז סעי' א).

ג. להסתכן על מנת להציל חברו והנה מבואר בסנהדרין (ג' דתיב אדם להציל את חברו מסכנה אף אם יטרח או הוצאת ממון דבבר משום "לא תעמוד על דם רעך". וכן פסקו הטשו"ע (ח"ו"מ סי' תכו). ועי"ש בסנהדרין ובשו"ע (וי"ד סי' שלו סעי' ב) שיש בזה נמי משום מי"ע ד"הושתבות". והנה כתבו ההגהות מי"י (דפוס קוטנא שם) דהירושלמי מסיק דאפי' להכניס עצמו בספק סכנה מחויב כדי להציל את חברו. אלא דעי' בסמ"ע (סי' ב) שכת' שהפוסקים שמיטו דברי ההגהות משום דלא קיי"ל כן. וכן פסק הפת"ש (סי' ב וי"ד סי' קנז ס"ק טו), והביא מהאגרות אונזב (דרוש"פ דף לה): ד"ס"ל כן כי חיינו קודמין. וכן פסק במ"ב (שם ס"ק טו). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון רל"ו.

ד. לחטוף את כוס של חברו להציל עצמו וכתבו החזו"א (שם) והאג"מ (וי"ד ח"א סי' קמה ד"ה ורק) שאחרי שנפסק הדין שחייד קודמין, אין היתר לשני ליקח המים כי ההלכה היא שהבעלים צריכים קודמים, אי"כ י"ל מאי חזית דדמך סומק טפי. וכן מבואר בשט"מ (בי"מ שם) שאם חטפן א' מהם מחברו ושתה וחברו מת על ידו חייב בדיני שמים כן נראה דמאי חזית דדמיה סומק טפי, ע"כ. והביאו בפסקי תשובה (סי' רד תה א).

ה. שותפים הם בכוס של מים ועי' במהר"א (שם) שכת' דאם היה הקיתון של שניהם מודה ר"ע דשניהם ימותו, דאמרינן דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי. והביאו האג"מ (וי"ד ח"א סי' קמה ד"ה ובה ר"ע וחייד). והיד אליהו (ולובל סי' מג ד"ה כ' י"ל) כת' דבן פטורא לא נקט בשנים שמצאו קיתון של מים בדרך כי חיי דא גיגיל לוישם שאם שניהם בספק אם ישתו אף לר"ע לא שייך חייד קודמין. ואם ישתו שניהן שניהן ודאי ימותו, אז באמת לר"ע מוטב שלא ישתו שניהם כדי שינצל א' בודאי או אפי' בספק משישתו שניהם וימותו בודאי, ע"כ.

ו. חיי שעה שלו או חיי עולם של חברו וכת' בדברות משה (ע"פ מה"ה יז) דהא דנקט בבירייתא אם שותה א' מהן מגיע לשוב, פשוט שהוא לרבותא דבן פטורא, אבל לר"ע אף אם היה שישתה לא יגיע לשוב וימות אבל יחיה עוד איהו שעות נמי א"צ ליתן לחברו בשביל החיי שעה שלו דגיי"כ קודמין לחיי שעה של חברו, ע"כ. ובפסקי תשובה (שם ד"ה והנה) מסתפק בזה. ועי' בתשובות והנהגות (ח"א סי' תתנח).

ז. לותר לחברו והנה בע"י יעויין יעקב ב"מ שם) בשם המלא העומר (סדר בחקתי) כת' על הא דבן פטורא ר"ע שבהז' מותר שיתרצו שעי"פ הגורל יהיה מי יחיה ומי ימות, ע"כ. ועי' בס"ח (סי' תרע"ט ותשא) ובפירושו שם. ועי' עוד בחו"י (סי' סא).

ובתפארת למשה (וי"ד סי' קנז) הובא בפת"ש (ס"ק ג) כת' על הא שכת' הרמ"א עכו"ם שאמרו לישראל תנו לנו א' מכס ונהרגנו, לא יתנו להם א' מהם אפי"כ יחדוהו ואמרו תנו לנו את פלוני. דמ"מ ע"פ הגורל אפשר למסור את היחיד כמו שמצינו ביונה. אלא שהחזו"א (שם ס"ק א ד"ה בפי"ה) תמה עליו דא"כ למה לא תני שפילוג גורל, ויונה הגורל גרם להם לדעת בשל מי הרעש ויונה אמר להם בעצמם להטיל אותו לים, אבל ע"פ בנ"א אין להם רשות להכריע ע"פ גורל, מיהו לא הסכימו להפיל גורל זה שנפל עליו הגורל מוסר עצמו שפיר דמי, ע"כ. ויצא שבפלוגתא דבן פטורא ר"ע אין לסמוך על הגורל.

ט. הכוס בידים של אדם שלישי שאינו צריך לשתות (שני חולים ומכונת הנשמה אהת) ועי' בחי' הרי"ם (פ' וכת' שדן במי שהלך ואתו שני אנשים, והוא יל של מים, אבל אין הוא צריך לשתות, ואם יתן לא' יחיה, ואם יתן לשניהם ימותו). וכת' דכיון דאין כאן הגילוי של ר"ע דחייד קודמין, מוטב שישתו שניהם וימותו. והביאו בפסקי תשובה (שם ד"ה והנה). וכן הוא בחקר הלכה (שם) והובא בצ"א (ח"ט סי' כח).

אבל החזו"א (שם) כת' דאף בכה"ג תלוי במח', ולר"ע יתן לא' שירצה, ואע"ג דלהנותן ליכא משום חייד קודמין מ"מ כיון שזה שזיכה יציל עצמו כדן, וגם הנותן ליתן לו, ונרא' דחייד ליתן לא' כיון דבשביל חייד קודמין אמרה תורה דחיי עולם שלו קודם לחיי שעה של שנים, גם הנותן צריך להשתדל טפי בהצלת חיי עולם, ואם א' מהם קודם לחברו כגון כהן ואינד דתנן בהוריות (ג') הקודם זוכה, ואם שניהם שוין נותן למי שירצה, ע"כ. ועי' באג"מ דלהלן שנמסר דבכה"ג יש להטיל גורל.

ולפ"י בני"ד אם יש מכונת הנשמה א' וב' חולים הזקוקים לה, נר' שאף באופן שניתן לחלץ הטיפול לשני החולים ויחיו שניהם חיי שעה מ"מ על הרופא להביאה למי שרוצה או לעשות גורל ע"מ שיחיה א' מהם חיי עולם. ואף כשהמכונה היא תחת בעלות מדיני דל"ל שעה שותפים בה (ומבואר לעיל שיי"א שבכה"ג שניהם ישתו א' הכוס ולא אמרינן חייד קודמין), מ"מ גם אחרים שותפים בה שהרי שייכת כלום, וכיון שרע האחרים להשתדל בהצלת חיי עולם להביאה לא' מהחולים, מ"מ גם אלוהא שהמכונה שייכת לחברת ביטוח וכדו' והרי הם משועבדים לשניהם, מ"מ י"ל שעליהם להביאה לא' מהם דעל דעתן כן שיתעבדו.

